

Benda Gyula pártfegyelmi iratai¹

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
II. KERÜLETI BIZOTTSÁGA
Bem tér 3.

Budapest, 1979. július 20.
Látta: Zavagyi Lajos
Készült: 25 példányban
Ikt.sz.: Titk/24/1979.
SZIGORÚAN BIZALMAS!

JAVASLAT

Benda Gyula ellen indított fegyelmi eljárás lezárására.

Név:	Benda Gyula
Szül.hely és idő:	Budapest, 1943. augusztus 24.
Anyja neve:	Szabó Mária
Isk.végzettsége:	Tudományegyetem
Családi állapota:	nős
Gyermekeinek száma:	három
Párttagság kelte:	1966.
Munkásmozg. kelte:	1961.

¹ BFL XXXV.7.a.4 500. ó. e. Pártvégrehajtó Bizottsági ülés jegyzőkönyve, anyaga, 1979. szeptember 13. 21–25., 1–11. A dossziéból a július 20-án iktatott pártfegyelmi javaslatot, illetve a szeptember 13-án tartott tárgyalás (szeptember 24-én iktatott) jegyzőkönyvét közöljük kronológiai rendben (és szemben a dosszién belüli oldalszámozásukkal). A gépiratokat alapvetően változtatás nélkül tesszük közzé, csak a szövegek helyesírásán igazítottunk. Az iratokat Lugosi András jegyzeteivel adjuk közre.

Benda Gyula pártfegyelmi iratainak feltárása és rendelkezésre bocsátása Bozsics Mária, a fővárosi levéltár nyugalmazott és Koltai Gábor, jelenleg is aktív munkatársának az érdeme, amiért ezúton is szeretnék nekik köszönetet mondani. Kollégáim a fővárosi levéltárban két állagban találtak Benda Gyula pártfegyelmi irataival kapcsolatos iratokat: az MSZMP Budapest II. kerületi Pártvégrehajtó Bizottságának, illetve a II. kerületi alapszervezeteknek az iratai között. (Az előbbi iratokat a jelen közleményben publikáljuk, az utóbbi, kevésbé releváns iratokat lásd: BFL XXXV.7.c. 1979. 97. ó. e. A KSH Végrehajtó Bizottságának 1979. június 14-i ülése.)

Nem törekedtünk arra, hogy az iratokat teljes terjedelmükben, minden napirendi pontra és becsatolt mellékletre kiterjedően tegyük közzé. Nem az volt a célunk ugyanis, hogy teljes VB ülések jegyzőkönyveit publikáljuk, hanem arra törekedtünk, hogy a Benda pártfegyelmi irataira vonatkozó iratokat gyűjtsük össze és tegyük közzé. Ezt egyébként a terjedelmi korlátok is indokolták, a személyes adatok védelmére vonatkozó jogszabályok előírásai pedig egyenesen kikényszerítették. (Benda Gyula fegyelmi tárgyalása ugyanis a II. kerületi VB 1979. szeptember 13-i ülésének első napirendi pontja volt, amelyet „különfélék”-nek nevezett a jegyzőkönyv. Ez a kissé titokzatos elnevezés azt takarta, hogy egyrészt tagfelvételekről döntöttek, másrészt lefolytatták a fegyelmi tárgyalást. Mivel az egykori állampárti tagság különlegesen védett személyes vagy, a hétköznapi levéltárosi szóhasználatot követve, szenzitív adatnak minősül, ezért közzétételüknek jogszabályi akadálya van. Mivel Benda fegyelmi irataihoz semmilyen módon sem kapcsolódnak, ezért két okból, jogi és terjedelmi szempontból is célszerűnek tűnt törölni ezeket a szövegrészeket az itt publikált forrásközlésből.)

Korábbi pártbünt.:	nincs
Kitüntetése:	Kiváló Dolgozó 1977.
Foglalkozása:	Tudományos főmunkatárs, osztályvezető, KSH Népelességtudományi Kutató Intézet.
Előző munkahelyei és beosztása:	1966–74. KSH Könyvtár és Dokument. Szolg. megszakításokkal szerződéses könyvtáros, könyvtáros, tudományos munkatárs, 1975–78. KSH osztályvezető.

A vizsgálat megállapításai:

Kovács András – a Kossuth Könyvkiadó volt osztályvezetője² 1977. februárjában megkereste Benda Gyulát és kérte, hogy mondjon véleményt a marxizmusról és a marxizmussal összefüggő ideológiai, elméleti kérdésekről.

Benda Gyula, Hamburger Mihállyal – volt egyetemi hallgató társával, több beszélgetés és a nézetazonosság végeredményeként – közösen írta meg véleményét. Válaszukban megírták, hogyan ítélik meg a marxizmust, a marxizmus és a tudomány, a marxizmus és a politika viszonyát, milyennek látják a marxizmushoz való viszonyukat.

Írásukban többek között ilyeneket írtak:

„Kezdetben nem volt tényleges bajunk a hivatalos marxizmussal. Oktatását színvonaltalannak tartottuk, s azt gondoltuk, hogy Marxot és Engelst olvasván, megtalálva a megfelelő passzust, minden kérdésre felleljük a helyes marxista választ.”

„1968 válsága számunkra 1956 újraértékelését, a nagy társadalmi problémák kissé euphorikus átfogalmazását jelentették. Látszatközösségek, látszategyezségek sora jött létre: A „haladás” táborában egyesült a XX. kongresszus szelleme, a gazdasági mechanizmus reformja, a prágai tavasz, a párizsi május – és a marxizmus reneszánsza, a gyakorlat filozófiája, Marx, Luxemburg, Lenin, Lukács, Korsch, Gramsci és az akkori jelenkor „haladó” értelmisége.”

Úgy értékelik, hogy a marxizmus képtelen választ adni korunk kérdéseire és ezért nem lehet a politikai cselekvés alapja sem Magyarországon, sem másutt.

„A marxizmus, amely a tudomány és politikai mozgalom szövetségére tart igényt, „magára maradt”[, á]rtott a tudománynak, hiszen a kérdések kiélezésével korlátozásokhoz vezetett a tudományos kutatásokban és publikációkban, és ártott a magyar politikai kérdések megoldásának is. A magyar értelmiség egy jelentős részének szemében utópikus és káros dolog a szabadságról beszélni akkor, amikor több mint egymillió ember a hivatalosan megállapított szegénységküszöb alatt él;

² Kovács András lektorként dolgozott a Kossuth Kiadónál, sosem volt osztályvezető. Kovács András szíves közlése nyomán.

akkor amikor több százezer cigány számára az elemi élet- és létfeltételek sem biztosítottak; akkor, amikor a magyar értelmiséget legalább is látszólag, még mindig szembeállítja az urbánus-népies, a magyar-zsidó ellentét; akkor amikor a magyar parasztság szövetkezetekbe kényszerült és megoldatlan maradt a kisüzemi és nagyüzemi termelés egymásra épülése; akkor, amikor jelentős tömegek elmaradott tanyasi és aprófalvas – vidéken, stagnáló viszonyok között élnek; akkor, amikor kevés a lakás, bölcsőde, az óvoda és az iskola, zsúfolt a tömegközlekedés és egyre kevesebb munkás-paraszt gyerek jut be az egyetemekre. Helytelen politikának ítélték ellenzéki marxizmussal ingerelni a hatóságokat, kockáztatva az apró lépések sikeresnek látszó politikáját.”

„...nemcsak a hivatalos ideológia, a dialektikus és történelmi materializmus, a determinista történelmi filozófia bomlott fel és vált kaotikus egyveleggé, hanem az ellenzéki marxizmus is, s kialakult a kettő valamiféle szimbiózisa...”

„A kelet-Európára vonatkozó elemzések sokaságának kudarcai azt látszanak igazolni, hogy a marxizmus fogalmi apparátusa, evolucionista történelemfilozófiája, illetve a kapitalizmus kontra szocializmus alternatívája nem kínálnak alkalmas kapaszkodót e társadalmak problémáinak elemzéséhez és megítéléséhez.”

A szerzők a fenti értékelésnek megfelelően alakítják, vagy jellemzik viszonyukat a marxizmushoz.

„A szakosodás tehát mindkettőnek esetében arra a számunkra kínos megállapításra vezetett, hogy marxizmusunkkal valamelyest baj van. Túl kellett jutnunk azon az elképzelésünkön, hogy a marxista tradíció megismerésével és feltárásával választ kapunk a jelen, vagy akár csak a múlt problémáira.”

„Az eredmény minket is meglepett: marxista voltunk meghatározására ragadtunk tollat – ezt tükrözi a cím és a bevezető – de a társadalomtudományok terén ennek kritériumait sorra el kellett vetnünk.”

„... fő feladatunknak nem a marxizmus tovább-tanulmányozását tekintettük – még akkor sem, amikor a marxizmus történetét vizsgáltuk –, hanem az új kutatási eredmények, módszerek alapsabb megismerését és konkrét alkalmazását.”

A „tanulmány” – amint az idézetek bizonyítják – számos olyan elvi és politikai állásfoglalást tartalmaz, amely ellentétben van a párt állásfoglalásával.

Az írás bekerült a kérdésekre adott válaszokból összeállított és sokszorosított kötetbe. Benda Gyula – elmondása szerint – 7-8 ismerősének elolvasásra odaadta. A kötet kijutott külföldre is és a TIMES „Magyarország értelmiség[i]ei elfordulnak Marxtól” címmel közölt cikket róla. A Szabad Európa Rádió 1978. áprilisában két vasárnapi adásában közölt részleteket a kéziratos kötetből, s a különböző nyugati sajtó-organumok azóta is vissza-vissza térnek rá.

Benda Gyulával több alkalommal – 1978. június, 1979. február, 1979. május – beszélgettünk, amikor a „tanulmány megírása körülményeinek tisztázásán túl szóba kerültek az írásban megfogalmazott ideológiai, elvi, politikai kérdések is[“].

Benda Gyula minden alkalommal ragaszkodott leírt véleményéhez, sőt a leírtakat még tovább is „gazdagította”. Az első és utolsó beszélgetés között eltelt egy évet nem arra használta fel, hogy felülvizsgálja nézeteit, hanem tovább terjesztette azokat. Kétségbe vonta, hogy ily hosszú idő elteltével felelősségre lehetett őt vonni a leírtakért. Kifogásolta, hogy a helyi és kerületi Pártbizottság ezen idő alatt mellőzte az ő szerepeltetését. Kijelentette, hogy eljárását csak annyiban tartja hibásnak, hogy nem tartott be egy szabályzatban foglalt kötelezettséget, amit ő túl szigorúnak tart. Arra fog törekedni, hogy ezek a kööttségek enyhüljenek, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy egyre kevesebb azoknak a száma – a hozzá hasonlókból –, akik vállalják a párttagsággal járó kötelezettségeket.

Kifejtette, hogy ő nem egy szervezetnek, hanem egy politikai elképzelésnek kötelezte el magát, amikor a pártba lépett. Úgy ítéli meg, hogy 1945 óta kevesebb véréldozat lett volna, ha az 1950-es években a párt tagjai is így cselekszenek.

Az MSZMP programját nem tartja marxistának, bár neki rokonszenves. Úgy véli, hogy ő maga sem marxista.

Összegezés:

Benda Gyula magatartásának megítélésénél figyelembe kell venni, hogy:

- ideológiailag, politikailag tagadja a marxizmus létjogosultságát, az MSZMP-t nem tartja marxista pártnak, tagadja a párt vezetésével létrejött eredményeket, bár beosztása folytán konkrét adatokkal rendelkezik azok valódiságáról.
- Lett volna lehetősége nézeteinek pártszerű keretek közötti kifejtésére, megvitatására, mint ahogyan az 1968-ban, a csehszlovák ellenforradalom leverésére nyújtott internacionalista segítség jogosságának, szükségességének taggyűlésen történő megkérdőjelezése alkalmával történt, de most nem azt tette.
- A párt álláspontjával ellentétes nézeteit és véleményét pártszerűtlenül az illetékes pártszervek és szervezetek megkerülésével, párton kívül hirdette, terjesztette.
- Az illetékes pártszervezeteket nem tájékoztatta arról, hogy a párt álláspontjával ellentétes véleményét – mások hasonló nézeteivel egyetemben – illegálisan sokszorosították és külföldre jutatták, ezzel megsértve törvényeinket is.
- Képzettsége, tárgyi ismeretei alapján tisztában volt és van azzal, hogy megsérti a Szervezeti Szabályzatot, számolt ennek következményeivel.

- A többszöri meghallgatása során tett erőfeszítések, hogy nézeteit felülvizsgálja, és azokon változtasson [,] kudarcot vallottak. Írásban kifejtett véleményét ma is fenntartja.
- Az eltelt egy év alatt nem tett semmit annak érdekében, hogy elhatárolja magát azoktól, akik írását ellenséges, propagandisztikus célzattal a Magyar Népköztársaság ellen használják fel.
- Tevékenységével megsértette az önként vállalt pártfegyelmet, a Szervezeti Szabályzatot, s annak szigorú kötöttségeit a jövőben sem kívánja betartani.

HATÁROZATI JAVASLAT

A kerületi Pártvégrehajtó Bizottság megállapítja, hogy Benda Gyula írásban közölte, a párt álláspontjával ellentétes nézeteivel, azok terjesztésével súlyosan megsértette a Párt Szervezeti Szabályzatát, s ezért

„PÁRTBÓL VALÓ KIZÁRÁS”

pártbüntetésben részesíti.

A Végrehajtó Bizottság döntésekor figyelembe vette, hogy Benda Gyula a pártbalépésekor megismerte és önként vállalta a párttagsággal járó kötelezettségeket és jogokat. Írásában, kijelentésében tagadja a marxizmus ideológiai, politikai cselekvő képességét, a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetésével elért eredményeket. A pártot, mint a társadalmi, politikai cselekvés elméleti hordozóját nem tartja alkalmasnak funkciója betöltésére.

Az elmúlt években cselekedeteiben nem egyszer figyelmen kívül hagyta a párttagokra nézve kötelező magatartási szabályokat, tevékenységével ártott a párt tekintélyének, a Magyar Népköztársaságnak, alkalmat teremtett nézeteinek ellenséges célzatú felhasználására, és terjesztésére.

Benda Gyula elméleti felkészültsége, tárgyi ismeretei birtokában képes lett volna ügyünket előre viv[ő] módon képviselni, a marxizmust és a párt politikáját védelmezni, de nem ezt tette, hanem maga is támadta azt. Többszöri meghallgatása során tapasztalt magatartása nem azt mutatja, hogy a jövőben a Szervezeti Szabályzatban rögzített jogok és köteleességek helyes értelmezésében és fegyelmezett betartásában pozitív változás következne be nála.³

Dénes Antal s.k.

Dr. Mathéser Jolán s.k.

Zavagyi Lajos s.k.

³ A szöveg utolsó és az aláírások sora közé a következő szót szúrták be ceruzával a sor elejétől kezdve: „Cselekedetében”.

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
II. KERÜLETI BIZOTTSÁGA
Bem tér 3.

BUDAPEST, 1979. szeptember 24.

Ikt.sz.: Titk./28/1979.

SZIGORÚAN BIZALMAS!

JEGYZŐKÖNYV

Felvéve: az MSZMP II. kerületi Végrehajtó Bizottságának 1979. szeptember 13-án 14,00 órai kezdettel megtartott üléséről, a kerületi Pártbizottság székházában.

Jelen vannak: Záhorzik Teréz PB első titkár,
Zavagyai Lajos, Mercs Sándor PB titkárok,
Borbély Jánosné, Csikvári Jenő, Kádár István,
Makovinyi György, Dr. Nagy Ferenc, Nyitrai
Ferencné dr., Dr. Takáts István – VB tagok

Simkó János – KISZ Bizottság titkára,
Szabó György – Kapitányság vezetője,
Berke Sándor – politikai munkatárs, állandó meghívottak.

Meghívottak:

Az 1. napirendi ponthoz:
Tátrai József – pol. munkatárs
Bihari László Bp. PB. Fegy. Biz. elnöke,
Dr. Mathéser Jolán – ker. Pb. Fegy.Biz. elnöke,
Dénes Antal – KSH PB titkára,
Benda Gyula – KSH.

a 2. napirendi ponthoz:
Dr. Slinger János – ker. IKV igazgatója.

NAPIREND:

- 1./ Különfélék.
- 2./ Tájékoztató időszerű várospolitikai kérdésekről.
ELŐADÓ: Dr. Takáts István elvtárs

Záhorzik Teréz elvtársnő: Köszönti a Végrehajtó Bizottság tagjait és a meghívott elvtársakat. Bejelenti, hogy Dr. Bene Éva és Jelinek Jenő elvtársak igazoltan vannak távol, az ülés határozatképes.

1. napirend:Tagfelvételek

[A tagfelvételekre vonatkozó szövegrészt adatvédelmi okokból töröltük. – L. A.]

Fegyelmi tárgyalás:

Zavagi Lajos elvtárs: A határozati javaslat 5. mondatának módosítását javasoljuk. A helyesbített mondat így hangzik: Cselekedeteiben figyelmen kívül hagyta a párttagokra nézve kötelező magatartási szabályokat, tevékenységével ártott a párt tekintélyének, a Magyar Népköztársaságnak, alkalmat teremtett nézeteinek ellenséges célzatú felhasználására, és terjesztésére.

A javasolt pártbüntetésnél – az előterjesztésben leírtakon kívül – figyelembe vettük a Budapesti Pártbizottság Hamburger Mihállyal szemben hozott határozatát is. A Központi Statisztikai Hivatal Pártvégrehajtó Bizottsága is megtárgyalta és támogatja javaslatunkat.

Bihari László elvtárs: A Budapesti Pártbizottság bekérte az egész irodalmat. Az összanyagot kb. 20-22 személy írta, ezekből 4 párttag. Nemcsak Hamburger Mihállyal és Benda Gyulával szemben indítottunk fegyelmi eljárást, hanem a másik két párttag ellen is. Közülük az egyik figyelmeztetésben részesült, a másik „dorgálás” pártbüntetést kapott, mivel írásuk és nézeteik inkább filozófiai, mint politikai színezetűek, és kevésbé támadó jellegűek. Veszélyesek ezek az írások, mert megjelennek különböző nyugati sajtókban.

Hamburgernek egy kérdést tettünk fel a fegyelmi tárgyaláson: hogy két év elteltével volt ideje elgondolkodni, milyen álláspontra jutott? Véleménye, álláspontja ez ideig nem változott. Megkérdeztük részt kíván-e venni a Budapesti VB ülésen, mire ő azt válaszolta, hogy igen. De a VB ülésen sem volt mondanivalója. Kizártuk a pártból. A mai napig nem fellebbezett, a határozatot tudomásul vette. Sajnálatos, hogy ilyen ügyeink vannak. Nem akarom befolyásolni a Végrehajtó Bizottságot, de el kell mondani, hogy sok veszélyt rejt magában ezeknek az embereknek a szereplése. A pártnak el kell határolnia magát ezektől az emberektől. Sajnos – ezekre a nagyon is értelmes emberekre – nem tudunk megfelelő pozitív hatást gyakorolni.

Nyitrai Ferencné elvtársnő: Várjuk a Pártvégrehajtó Bizottság döntését és utána a KSH indít fegyelmi eljárást Benda Gyula ellen, mert megsértette a hivatali titoktartást.

/Berke et. behívja Benda Gyulát/

Záhorzik Teréz elvtársnő: Köszöni Benda Gyulát.

Úgy tudom megismerte a VB elé kerülő anyagot. Megkérdezem van-e ezzel kapcsolatban észrevétele, vagy közölnivalója?

Benda Gyula: Néhány pontosítást szeretnék elmondani. Többször voltam beszélgetésen a kerületi Pártbizottságon, ezeken a beszélgetéseken kemény vita volt, ahol

mindvégig tiszteletben tartottuk egymás véleményét. Az előterjesztés pedig úgy érzem, nagyon sarkosan van fogalmazva. S egyoldalúan idéz az anyagból, amely egy összefüggő egész, így viszont egyes részek, kiemelve, más értelmet kapnak. Úgy emlékszem, hogy nem februárban, hanem áprilisban keresett meg Kovács András.

Szeretném elmondani, hogy Hamburger Mihály nemcsak egyetemi évfolyamtársam volt, hanem a barátom is.

Az előterjesztésben az van, hogy megírtuk[,] hogyan ítéljük meg a marxizmus és politika viszonyát. Erről mi nem írtunk.

A 3. oldalon nézeteim terjesztéséről és „gazdagításáról” van szó. Kifogásolom a szó tartalmát, ironikusnak tartom, mely inkább egy pamfletbe illene.

Az összegzésben „tagadja a párt vezetésével létrejött eredményeket, bár beosztása folytán konkrét adatokkal rendelkezik azok valóságáról”. – Ezt nem tagadtam, sőt, legutóbbi beszélgetésünk alkalmával is rámutattam, hogy 1968 óta meglévő problémák megoldására egy sor kormány- és párthatározat született.

A kérdést, hogy marxistának tartom-e magam, többször feltettem önmagamnak is. Úgy érzem, ennek az ember politikai világnézetében kell megjelennie.

A marxizmus gyakorlati megvalósítására sok eltérő program született és ezt mi is elismerjük, bár egyes kérdésekben kételyeink vannak.

Ismételten visszatérnék arra, hogy nézeteimet nem terjesztettem, nem gazdagítottam, az alkotás ezt nem tette lehetővé és beszélgetéseink alkalmával nem is érintettem az „alapot”. A műben megfogalmazottakat, azok lényegét fenntartom.

Az 1970-es években végzett társadalomtudományi kutatásokról kialakított véleményünket nem tudományos fogalmakra értettük. Bennünk az érlelődött meg, hogy végre létre kell hozni egy tiszta marxista történettudományt. A történelem kutatásban vannak eltérő álláspontok, de ezekre nem mondjuk, hogy az egyik marxista, a másik nem.

„Az el[s]ő és utolsó beszélgetés között eltelt egy évet nem arra használta fel, hogy felülvizsgálja nézeteit, hanem tovább terjesztette azokat” – Többször átgondoltam a leírtakat. Az utolsó beszélgetésünkön is elmondtam, hogy néhány gondolatot pontosítanék, más kérdésekben viszont tovább mélyültek problémáim. De ezek egyik oldalról sem érintik az alapot. Nézeteimet nem tudtam terjeszteni, mert saját példányomat Bálint József elvtárs elkérte, azóta nincs példányom. Egy kollégánóm elolvasta ugyan, de nem terjesztettem.

„Kifogásolta, hogy a kerületi Pártbizottság ezen idő alatt mellőzte az ő szereplését”. Agit.-Prop. Bizottsági tag voltam. Egy ízben kaptam meghívót, de utána rögtön egy telefont, hogy tekintsem érvénytelennek. Egy alkalommal Zavagyai elvtárs behívott a kerületi Pártbizottságra. Megtudtam, hogy az a javaslat, hogy engem mentsenek fel a bizottsági tagság alól. Egy évig nem mentettek fel, de nem is hívtak meg a bizottság üléseire. Ennek meg lehet a magyarázata, de nem értettem. Arról indoklást nem kaptam, hogy miért mentettek fel.

„Arra fog törekedni, hogy ezek a kötöttségek enyhüljenek, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy egyre kevesebb azoknak a száma, – a hozzá hasonlókból –, akik vállalják a párttagsággal járó kötelezettségeket.” Ehhez annyit szeretnék hozzátenni, hogy általában az értelmiségiek nem szeretik a túlzott fegyelmet.

„Kifejtette, hogy ő nem egy szervezetnek, hanem egy politikai elképzelésnek kötelezte el magát, amikor a pártba lépett. Úgy ítéli meg, hogy 1945 után kevesebb véráldozat lett volna, ha az 1950-es években a párt tagjai is így cselekszenek.” – Nem emlékszem arra, hogy beszélgetésünk során a „véráldozat” kifejezést használtam, de a lényeg az, hogy az 50-es években a problémát éppen az okozta, hogy egy szervezethez kötelezték el magukat az emberek és nem egy politikai elképzeléshez. Az én nemzedékemben nem alakulhatott ki ilyen kötődés. Tévedhetetlennek hittek egy szervezetet és ezt próbáltam megfogalmazni.

„Lett volna lehetősége nézeteinek pártszerű keretek közötti kifejtésére, megvitatására, mint ahogyan az 1968-ban, a csehszlovák ellenforradalom leverésére nyújtott internacionalista segítség jogosságának, szükségességének taggyűlésen történő megkérdőjelezése alkalmával történt, de most nem ezt tette.” – Én mindig is egy hozzászóló típus voltam, a véleményemet mindig elmondtam. Volt arra módom, hogy bizonyos fórumokon kifejtsem véleményemet. A Kritikában régebben indult egy ilyen vita-sorozat, de ezt megszüntették.

A csehszlovákiai ellenforradalom⁴ leverésére úgy tudom nem volt szükség. 1968-ban is elmondtam ezzel kapcsolatos véleményemet, de észrevételeimre nem kaptam megfelelő választ.

Úgy érzem, ezeket el kellett mondanom, hogy pontosítsam az előterjesztést. A kételyt általában termékenynek tartom és úgy ítélem meg, hogy a párton belül ez lehetséges is.

Kérdések

Nyitrai Ferencné elvtársnő:

- 1./ Amikor önként belépett a pártba, felvetette-e azt, hogy a szervezeti Szabályzatnak mely pontjával nem ért egyet?
- 2./ Részt vett a taggyűléseken, ezt tudom. Felhasználta-e egyszer is, hogy ilyen fórumon vitassák meg kételyeit.
- 3./ „A haladás táborában egyesült a XX. kongresszus szelleme, a gazdasági mechanizmus reformja, a prágai tavasz, a párizsi május – és a marxizmus reneszánsza...” – írja. Valóban úgy véli, hogy ez a marxizmus reneszánsza volt?
- 4./ Kit ért a „mi” alatt?
- 5./ A kételyt termékenynek tartja. Azok a szerzők, akikkel együtt írt, mind kommunisták voltak?

⁴ Egészen bizonyosnak tűnik, hogy Benda Gyula az 1968-as prágai tavaszt a fegyelmi tárgyaláson nem nevezhette ellenforradalomnak. Magát a katonai beavatkozást már 1968-ban is elítélte, igaz, a konfliktusnak akkor még nem lett következménye. De ezen túlmenően is Benda személyét egész életében körülöngte a hatvannyolcasság szelleme, annak párizsi és prágai rétegeivel egyetemben. A „csehszlovák ellenforradalom” szófordulatot, véleményem szerint a jegyzőkönyvvezető a saját magára jellemző szóhasználatot követve adhatta Benda szájába.

Csikvári Jenő elvtárs: Volt-e társadalmi munkája? Elfogadja-e azt, hogy van ideológiai diverzió, fellazítás? Mi a véleménye arról, hogy egy kommunistának ilyen véleménye megjelenik a nyugati sajtóban és a Szabad Európában? Ön szerint ez a kétely a marxizmus lényege?

Kádár István elvtárs: Az előző években milyen témakörökben publikált? Volt-e olyan tapasztalata, hogy nem jelent meg az, amit publikálásra szánt? Voltak-e vitái? Ezek a kérdések fölvetődtek-e a viták során?

Borbély Jánosné elvtársnő: Volt-e előrevivó javaslatuk is, vagy csak kételkedtek?

Záhorzik Teréz elvtársnő: Ismerve az alkotás megírás[a] óta eltelt hatását, érzi-e a felelősséget, és ha igen, miben érzi, hogy hibázott, vagy miben érzi felelősnek magát?

Benda Gyula válasza:

Amikor a 60-as években az egyetemre kerültem és 66-ban felvettek a pártba, az vonzott, hogy találtam egy politikai közösséget, ami ugyanazt akarta, amit én próbáltam megérteni, és problémának éreztem. Az akkori lendületben nem fogalmazódtak meg kételyeim, a 70-es évekre változott a helyzet. Taggyűlésen általában elmondtam ezeket a kérdéseket, de megfelelő választ nem kaptam. Véleményem néha különbözött másokétól. A problémák akkor fogalmazódtak meg bennem, amikor végig gondoltam. Az elméleti megismerést próbáltuk összehozni a gyakorlattal, s a kétely együtt született ezzel. Az, hogy ilyen keretek között született meg az írás, tükrözi, hogy úgy éreztem, az adott pillanatban a pártban nem tudom felvetni a gondjaimat.

A marxizmus reneszánsza. – Ezt nem lehet időponthoz kötni. Ha megnézem, hogy ma mit oktatnak, és milyen művek jelennek meg Nyugat-Európában, nem létezhet tudós, aki a meglévő marxista eredményeket ne ismerné el. Ma is reneszánszát éljük a marxizmusnak, de tény, hogy eddig soha nem látott fellendülést okozott a 68-as csehszlovákiai esemény egész Európában. Bizonyos kérdésekben kifejeződött egy olyan szocialista kép, ami lehet, hogy megvalósíthatatlan, de vonzóereje csodálatos volt. Erre az időre esett Heller és Márkus nézeteinek kifejtése is. 100 év történelmi tapasztalata, hogy nem kell ragaszkodni túlhaladott dolgokhoz.

Ez az írás nem tévedés volt.

A szerzők összetétele vegyes volt. A politikai hovatartozás, az eszmékkel nem mindig esik egybe. Vannak benne olyan részek is, melyek utólag kerültek bele. Kovács András körül összegyűlt embereket – mondjuk inkább – az azonos kérdések felvetése hozta össze.

Társadalmi munkám volt. Propagandista voltam, amit a kerületi Pártbizottság el is ismert egy november 7-i jutalmazás alkalmával. Úgy érzem tevékenységem hasznos volt. Az Agit.-Prop. munkabizottságban is dolgoztam, ottani tevékenységemről a bizottság vezetőjét kellene megkérdezni. A KSH-ban pártcsoporthatalmi voltam.

Az ideológiai fellazítást mint kategóriát ismerem, de nem tudom pontosan, hogy ennek mi a tartalma.

Szabad Európa – Úgy érzem, hogy minden alkotó ember, ha leírja és kiadja munkáját, tovább nem foglalkozhat azzal, hogy ki hogyan értelmezi. Nem látom be miért baj, hogy a Szabad Európa foglalkozott az írással, hiszen ellenséges propagandára nem lehet felhasználni.

Sok pályatársam mondta, hogy rájuk a marxizmus nem volt ilyen hatással, mint rám és nem is értik a probléma lényegét. Én marxista gondolkodásúnak tartom magam azzal együtt, hogy véleményem szerint van egyfajta látszat marxizmus. Mi felvettük ezeket a kérdéseket és így jutottunk el arra a pontra, hogy nem látunk tisztán.

„A marxizmus, amely a tudomány és a politikai mozgalom szövetségére tart igényt, „magára maradt”. [Á]rtott a tudománynak, hiszen a kérdések kiélezésével korlátozásokhoz vezetett a tudományos kutatásokban és publikációkban, és ártott a magyar politikai kérdések megoldásának is.” Ez 1968-ra vonatkozott. Ma már nem ez a jellemző.

Társadalom és gazdaságtörténeti statisztikai módszerek alkalmazásával foglalkozom jelenleg. Nem régen fejeztem be egy ifjúságról szóló kötetet.

Nem hiszem, hogy én lebecsültem bármiben is az eredményeket. Vitáim természetesen voltak. Írtam egy ismertetést, amit Ránki György egy lábjegyzetben megbírált.⁵ Kosári [sic] Domokossal szemben egyszer kifejtettem ezeket a nézeteket, csak nem tettem hozzá, hogy ebből következően milyen kételyeim vannak.⁶

Előrevivó javaslatunk volt-e? Valahol teljes egészében előrevivőnek érzem, hogy látjuk a problémákat.

Nem szabad meglegedni a tényfeltárással, hanem ezeket végig kell gondolni.

Csak annyiban különbözöm a többiektől, hogy a kételyeimet ilyen direkt formában fogalmazom meg. A felelősséget is talán erősebben érzem, de vállalom. Ennek ellenkezőjéről engem a másfél év alatt nem mindig tudtak meggyőzni.

Végül is nem tudom azt lemérni, hogy milyen szerepe van az írásomnak. Egyedül azt tudom, hogy a Szabad Európa ismertette, de nem tudom, hogy mit mondott. Nem érzem azt, hogy ez egy olyan írás lett volna, ami a Magyar Népköztársaság, vagy a Magyar Szocialista Munkáspárt támadására alkalmas, lehetőséget adott volna. Ezt így nem is lehet kiaknázni. Azt elismerem, hogy a Szervezeti Szabályzatot megsértettem, de hogy a Szabad Európa foglalkozott az írással nem tartom elítélendőnek, mert semmi köze ahhoz, amit én szeretnék elérni. Azt sem tudom, hogy mitől kell elhatárolnom magam.

⁵ BENDA, 1975a. 261–275.; RÁNKI, 1983. 81. 124. j., 114–115.; továbbá a *new economic history*hoz lásd: RÁNKI, 1983. 68–81.

⁶ BENDA, 1975b.

Csikvári Jenő elvtárs: Szóvá tette valahol, hogy a kötetbe olyan írások kerültek utólag, amelyekkel kételyei vannak?

Benda Gyula: Azoknak, akikkel beszélgettem.

Mercs Sándor elvtárs: Meg akarják oldani a társadalmi problémákat, milyen osztályalapokon közelítenek?

Benda Gyula: A kérdést kell visszafordítani. Nem az én deklarációm, hogy milyen osztályalapokon valósuljon meg, a történelem dönti el. Értelmiségi vagyok, marxistának vallom magam és ma is a kételyeimmel együtt közelállónak tartom magam.

Záhorzik Teréz elvtársnő: Ez a mondata pontos? Tehát a marxizmushoz közelállónak érzi magát?

Benda Gyula: Igen!

Záhorzik Teréz elvtársnő: Megkéri Benda Gyulát, fáradjon ki addig, míg a Végrehajtó Bizottság a döntést meghozza.

/Benda Gyula kimegy./

Nagy Ferenc elvtárs: Meglovagolta a kételyt, de kérdés, hogy alkalmazza-e saját magára? Ne nyilatkozzon mások nevében. Kicsit kételkedjen végre magában is. Nem érzem, hogy Benda felelősséget érezne. Összekeveri a tetteket a szép szavakkal. Nem azonos fajsúlyú a kettő. Számomra a határozati javaslat elfogadható. Itt több dologról van szó, mint a Szervezeti Szabályzat megsértéséről.

Nyitrai Ferencné elvtársnő: A határozati javaslat végére kerüljön a kizárás és utána az indoklás.

Dénes Antal elvtárs: Benda szerint más az eszme, más a párt, de lehet, hogy az igazak máshol vannak, mint ahol ő gondolja!

Csikvári Jenő elvtárs: Az 1945 utáni korszak nem volt véres korszak, voltak ugyan embertelenségek, de nem szabad általánosítani. Ne engedjük, hogy rágalmazzanak.

Kádár István elvtárs: Amit ők leírtak, azt már megbeszéltek. Neki is volt ideje, hogy végig gondolja, végig kételkedje írását. A Magyar Népköztársaság, a Magyar Szocialista Munkáspárt ellen használták fel az írást. Hogy mibe keveredett és mire lehet felhasználni az egyébként színvonalatlan, eklektikus írást, azt nem akarja megérteni. Nem jutott el odáig, hogy kételkedjék magában is. Ez teszi alkalmatlanná arra, hogy továbbra is tagja legyen a pártnak. Nézeteit ma is fenntartja. Nem tudja, mitől határolja el magát, - hát ezektől az emberektől.

A kizárással egyetértek.

Makovinyi György elvtárs: Nem ismerem az írást, de nem is vagyok rá kíváncsi. Próbáltam számára pozitív megnyilvánulást találni. Csak egyet találtam, hogy bizonyos szakaszok kiemelése, önmagukban mást jelentenek, mint az egész íráson belül. Ezzel együtt elfogadom a kizárási javaslatot.

Mercs Sándor elvtárs: Ennek a fiúnak a magatartása elviselhetetlen a pártban. Teljesen idegenül, osztályalapok nélkül közelíti meg a problémákat. Kimondta, hogy ő ezt az osztálypolitikát nem tudja képviselni. Javasolom a kizárást.

Dénes Antal elvtárs: A beszélgetések mindig úgy zajlottak le, mint most. Soha nem arra adott választ, amit kérdeztek tőle. Az ő saját problémájára, kérdéseire kapott választ! – csak nem olyat, mint amelyet ő akart hallani.

Úgy indultunk neki, hogy megmentjük, de sajnos menthetetlen. Nem fog rajta a jó szó, és nem is fog fogni. Egyetérttek azzal, hogy zárjuk ki a pártból.

Ragyogó képességekkel rendelkezik. Szeminárium vezető volt. És nagyon jó! Nem hajlandó változtatni a dolgokon, pedig biztosan megértette miről van szó.

Mathéser Jolán elvtársnő: Ő sértve érzi magát. A Végrehajtó Bizottság is joggal érezheti magát sértve, hogy Benda azt kérdezte miért baj, hogy a Szabad Európa közölte írását. Nem ügyel arra, hogy a helyzetnek megfelelően viselkedjék. Szerintem Benda, és mások is azért próbálkoznak ragaszkodni a párttagsághoz, mert ilyen komoly fórumot nem találnak, ahol meghallgatják őket. Biztos vagyok abban, hogy azért volt csak jó szeminárium vezető, mert nem tartotta alkalmasnak azokat az embereket arra, hogy velük vitatkozzék. Hol próbált csinálni valamit és nemcsak mondani? Érdemes lenne azon is elgondolkozni, hogy a hozzá hasonló emberek ne kerüljenek még nagyobb bajba. Értelmes, tartalmas életvitelhez kell hozzásegíteni.

Nyitrai Ferencné elvtársnő: Ő most egy nagyon laza munkahelyi kollektívának a tagja. Bekerül a hivatalba, ahol odafigyelnek rá. Nagyon értelmes ember, éppen ezért vigyázni kell, hogy milyen munkát kap. / A Szociológiai Intézetbe már hívták./

Záhorzik Teréz elvtársnő: Javasolom Benda Gyulát a VB zárja ki a pártból. Benda elvtársnak az írásos előterjesztéssel kapcsolatos észrevételeit, fenntartását a Budapesti Pártbizottsággal ismertessük. A VB felhívja a Statisztikai Hivatal szakmai-politikai vezetésének figyelmét arra, hogy megkülönböztetett gonddal ismertesse a döntés okait. A politikai-elméleti munka színvonalának javítására, a fiatal értelmiséggel való foglalkozásra, tovább javítására tegyenek intézkedéseket.

Ismételten jelezzük a Budapesti PB-nek, hogy a fiatal értelmiség részére biztosítson vitafórumot, felkészült marxista szakemberek vezetésével. Nagy igény van. Ebben várjuk a segítséget.

Bihari László elvtárs: Várható, hogy fellebbezni fog a határozat ellen. Ezek az emberek elmennek az egyetemekre is előadásokat, vitákat tartani. Voltak már ellenforradalmi megnyilvánulásai is. Ők nem nyugszanak bele, hogy az alapszervezet zárja ki őket a pártból. Ha kell, elmennek a legmagasabb fórumig, talán még a kongresszusig is.

Ezek az emberek lakásokon, kollégiumokban jönnek össze, és sajnos ellenőrizhetetlenek. Sajnos az a helyzet, hogy a kommunistákat is megtévesztik, és sokan belemennek ebbe az utcába.

/Berke et. Benda Gyulát behívja./

Zavagyi Lajos elvtárs: Kellemes érzés számunka, hogy ön a beszélgetéseket korrektnek tartja. Mi is annak tartottuk! Más kérdés, hogy másfél év alatt nem tudtuk egymást meggyőzni.

Mi természetesnek tartjuk, hogy csak részleteket ragadtunk ki az ön írásából, olyan részleteket, amelyekkel a mi értékelésünket és véleményünket támasztjuk alá. Ön időben megismerte az előterjesztést és módjában van: a testület előtt bizonyítani a mi értékelésünk ellenkezőjét. Ön is használhat ehhez saját írásából idézeteket. E testület az érvek és ellenérvek alapján alakítja ki véleményét és hozza meg döntését.

Sértésként fogja fel, hogy az előterjesztésben a „gazdagította” szót használtuk. Nem volt szándékunkban önt megbántani. Mi azt akartuk érzékeltetni, hogy ön nem változtatott nézetein, hanem azokat tovább magyarázta és megpróbálta újabb érvekkel bizonyítani.

A felsorolt tények, idézetek és a beszélgetések eredményeként jutottunk el a mostani véleményünkhöz, amit lehet, hogy ön nem fogad el, vagy nem ért vele egyet.

Néhány, most elhangzott ellenvéleményére szeretnék konkrétan reagálni.

Nem tagadja a párt vezetésével elért eredményeket és nem minősíti a marxizmus és politika viszonyát. – Mondja ön. Az előterjesztés második bekezdésében szereplő idézetben /”A marxizmus, amely a tudomány és politikai mozgalom szövetségére tart igény, „magára maradt”. [Á]rtott a tudománynak, hiszen a kérdések kiélézésével korlátozásokhoz vezetett a tudományos kutatásokban és publikációkban, és ártott a magyar politikai kérdések megoldásának is.”/ – írják, hogy a marxizmus „ártott a magyar politikai kérdések megoldásának is.”

Amit ezután, ugyanebben a részben felsorol a szabadság hiányáról, a szegénységről, az erőszakos tsz-szervezésről mind azt bizonyítja, hogy nemcsak kétségbe vonja, hanem tagadja is a párt vezetésével létrejött eredményeket.

Azt mondta: hogy nem terjeszthette tovább írását, hiszen Bálint elvtársnak adta saját példányát. Mi úgy emlékszünk, hogy az utolsó beszélgetésünk alkalmával azt mondta, 8-10 embernek adta át elolvasásra az anyagot. Első beszélgetésünk óta kb. 3-4 barátja kérte el az anyagot olvasásra. Nekik odaadta, de ezt ön nem tartja terjesztésnek. Mi annak tartjuk.

Az elmondottak és leírtak, úgy vélem, egyértelműen bizonyítják, hogy önök a marxizmus létjogosultságát, a párt vezetésével elért eredményeket tagadják.

Mi a korábban folytatott beszélgetések során abban reménykedtünk, hogy idővel vitatkozni fog a saját maga által írtakkal is, látni fogja hibáit és mindent meg fog tenni ezek kijavításáért. Sajnos nem így történt.

Záhorzik Teréz elvtársnő: Benda elvtárs! A VB felelősen és körültekintően vizsgálta az ügyét. Megállapította, hogy ön az írása tartalmával, a terjesztés módjával súlyosan megsértette a párttagsággal járó kötelezettségeket. Ezért a Végrehajtó Bizottság úgy döntött, hogy önt a pártból kizárja.

Felhívom a figyelmét, hogy határozatunk ellen 30 napon belül a Budapesti Pártbizottsághoz fellebbezhet.

A Végrehajtó Bizottság mérlegelte az írásos előterjesztéssel kapcsolatos észrevételeit, s nem tartja indokoltnak a szöveg módosítását – többek között azért sem, mert ön azok lényegét itt megerősítette, megismételte.

Ezzel együtt jelezzük a Budapesti Pártbizottságnak, hogy a 3. oldalon a beszélgetéseket összegző részt ön sarkosnak tartja, egyes megállapításai, jelzői használatára pedig nem emlékszik. Ezt így tartjuk korrektnek.

Az ön által kifejtett nézetekre, fejtegetésekre nem kívánok tételesen reagálni, de néhány dolgot szíves figyelmé[be] ajánlok:

A tudatos, az elméleti ember – különösen, ha kommunista – érzi alkotói, politikai felelősségét. Az elmélet továbbfejlesztésére, fejlődésünk által napirendre kerülő új kérdések felismerésére, ezekre keresni a választ, bátorítani az ilyen jellegű tevékenységet, alapvető érdeke – és gyakorlata – pártunknak, és természetes magatartása minden önmagára adó kutatónak, kommunistának. Ön többször utalt arra, hogy mi nem elégedhetünk meg a kétkedéssel. Ne a kétely legyen a cél, hanem hogy alkotó, konstruktív válaszokkal, elemzésekkel segítsük a fejlődést.

A felelősséget úgy is kiemelem, hogy csak érlelt gondolatokat szabad nyilvánosságra hozni, a témák jellege, érettsége határozza meg a kört ahol „népszerűsítjük” azokat.

Az igényességre és szerénységre is felhívnam a figyelmét a saját alkotás, álláspont minősítésénél mérlegelésénél.

Politikai helyzetünk, fejlődésünk megítélésében, a tények, a realitás fontosságát szeretném hangsúlyozni. Vagyis azt, hogy vizsgálni, elemezni kell, hogy konkrétan honnan indultunk, hogy a megoldásra váró feladatok milyen politikai, gazdasági feltételeket igényelnek, milyen időigényesek.

Ön önként vállalta – az MSZMP – s nem a francia-olasz párt elméleti-politikai szervezeti céljait, működési rendjét, fegyelmét. S ezt ön megsértette.

Kérem, gondolkodjon, felelősen mérlegelje ezeket, s munkájával, magatartásával bizonyítsa elkötelezettségét.

[A 2. napirendi pont szövegét töröltük. – L. A.]

Felhasznált irodalom és rövidítések

BFL Budapest Főváros Levéltára

- XXXV.7.a.4 A Magyar Szocialista Munkáspárt II. kerületi Bizottsága Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei.
XXXV.7.c A Magyar Szocialista Munkáspárt II. kerületi Bizottsága Alapszervezeteinek iratai.

BENDA

- 1975a BENDA Gyula: New Economic History. In: *Történeti Statisztikai Tanulmányok 1.* Szerk.: DÁNYI Dezső. Budapest, KSH, 1975. 261–275. Újra-közli: BENDA Gyula: *Társadalomtörténeti tanulmányok.* Szerk.: BÁCSKAI Vera – GYURGYÁK János – KÖVÉR György. Budapest, Osiris, 2006. 33–46.
1975b BENDA Gyula: Megjegyzések Kosáry Domokos cikkéhez. (Kosáry Domokos: Magyarország a XVIII. században. Növekedés vagy hanyatlás?) *Valóság*, 18. (1975) 3. sz. 99–101.

RÁNKI

- 1983 RÁNKI György: Közgazdaság és történelem – a gazdaságtörténet válaszútjai. In: RÁNKI György: *Mozgásterek, kényszerpályák. Válogatott tanulmányok.* Budapest, Magvető, 1983. (*Élvek és utak*) 22–119.